

УДК 94.(477)

СПІВРОБІТНИЦТВО В РАМКАХ СНД: ГУАМ

Гал М.Й.
історик

Одним з найважливіших напрямів реалізації Україною прагнень щодо регіонального лідерства є активна співпраця в рамках СНД в Організації за демократію та економічний розвиток ГУАМ. На сьогоднішній день країни-учасниці цього об'єднання відводять Україні провідну політичну роль як гаранта стабільності в конфліктних регіонах пострадянського простору, чому також сприяє її імідж «держави-миротворця» з досвідом. Крім цього важливим напрямом взаємодії в рамках ГУАМ є транзитно-транспортна, безпекова, енергетична та політична сфери. В статті проаналізовано ГУАМ в рамках Співдружності та результати співпраці з іншими країнами. Досліджено історії та мету утворення міжнародної організації ГУАМ, з'ясувано роль України.

Ключові слова: ГУАМ, Чорноморський регіон, СНД, КНК, Ділова рада ГУАМ.

Постановка проблеми. У сучасний період розвитку міжнародних відносин відбувається інтернаціоналізація національних економік і встановлення контролю держав за їх економічними відносинами на двосторонній та багатосторонній основі.

Важливе місце в цьому процесі належить універсальним і регіональним міжнародним організаціям, що здійснюють функції нормот-

ворчості й координаційної діяльності в різних сферах міжнародних економічних та фінансових відносин.

Міжнародні організації являють собою такі утворення, метою яких є покращення та вдосконалення співпраці первинних суб'єктів цих правовідносин, тобто держав. На сьогодні сукупність міжнародних організацій являє собою складне, багатогранне та розгалужене явище.

Таким чином, діяльність міжнародних організацій стала своєрідним механізмом співпраці з економічних питань, вирішення спільних проблем, впровадження нових процедур та підходів до співпраці в міжнародному праві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняна наука почала досліджувати питання діяльності міжнародних організацій з другої половини ХХ століття. Ряд аспектів цієї проблематики розглядався в працях українських учених І. Бураковського, В. Будкіна, В. Вербенської, С. Войтовича А. Гавердовського, О. Григорова, В. Копійки, В. Крушинського, О. Рогача, В. Сіденка, Г. Фединак, М. Черкеса та ін.

Серед зарубіжних фахівців природу та діяльність міжнародних організацій досліджували Б. Балашша, Я. Броунлі, К. Вольфке, Дж. Джексон, П. Жюар, Д. Каро, А. Карті, К. Райт, А. Сергунін, Ф. Сміт, Г. Шварценбергер та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча в працях цих науковців приділяється увага тим чи іншим аспектам діяльності міжнародних організацій, велика мінливість міжнародних відносин постійно впливає на окремі аспекти таких досліджень, ставлячи для науки міжнародного права нові завдання, зокрема виявлення специфіки взаємодії міжнародних організацій, визначення сфери дії міжнародних організацій або розкриття зв'язків співпраці між державами-членами та міжнародною організацією.

Виходячи зі значущості вищевикладеного, вважаємо актуальним дослідження основних проблем та перспектив співробітництва України в рамках ГУАМ на шляху створення загальноєвропейського правового та економічного простору в Чорноморському регіоні.

Формулювання цілей статті. Мета статті – полягає в дослідженні історії та мети утворення міжнародної організації ГУАМ, в з'ясуванні ролі України у ГУАМ, в аналізі співробітництва та результатів співпраці ГУАМ з іншими країнами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наміри створення ГУАМ виникли ще у 1993 р. під час міжнародної конференції під егідою ЄС у Брюсселі, на якій були присутні представники багатьох колишніх республік Радянського Союзу. На шляху від неформального об'єднання країн-сусідів до набуття статусу повноцінної міжнародної організації блок ГУАМ пройшов декілька етапів інституційного становлення та структурної розбудови.

Так, у 1996 р. представниками України, Азербайджану та Грузії підписано угоду про створення Транскавказького транспортного коридору, а 10 жовтня 1997 р. на саміті у Страсбурзі президентами цих держав та президентом Молдови укладено угоду про створення консультативного форуму ГУАМ за принципами політичного, військового та економічного співробітництва [2, с. 49].

Тривалий період часу, а саме – з 1999 по 2005 р., Узбекистан, котрий приєднався до четвірки держав 24 квітня 1999 р. на Вашингтонському саміті, входив до складу ГУАМ, при цьому об'єднання мало назву ГУУАМ.

Наступною важливою віхою в організаційному становленні ГУАМ був Ялтинський саміт 7 червня 2001 р., на якому було досягнуто домовленості

про створення Об'єднання ГУАМ як міжнародної організації, а також укладено Ялтинську хартію.

Переломним для подальшого розвитку організації ГУАМ став Кишинівський саміт, котрий відбувся 22 квітня 2005 р., по закінченні якого було підписано Кишинівську декларацію «В ім'я демократії, стабільності та розвитку» [1, с. 136].

Останньою знаменною подією стало створення Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ та підписання Статуту ГУАМ 23 травня 2006 р. під час саміту у м. Києві [2, с. 51].

В Статуті чітко окреслено цілі та перспективні наміри учасників блоку, серед яких: затвердження демократичних цінностей; забезпечення верховенства права та дотримання прав людини; забезпечення стійкого розвитку; зміцнення міжнародної та регіональної безпеки і стабільності; поглиблення європейської інтеграції для створення спільного простору безпеки та стабільності; поглиблення економічного та гуманітарного співробітництва; розвиток соціально-економічного, транспортного, енергетичного, науково-технічного та гуманітарного потенціалу держав-учасниць; активізація політичної та практичної взаємодії в різних сферах діяльності [3].

Науковці серед основних причин, завдяки яким утворилося ГУАМ, виокремлюють такі:

1. Політична дезінтеграція пострадянського простору, традиційно побудованого на домінуванні московської політичної еліти, зростання негативних тенденцій у політичному житті РФ – стрижневої держави СНД.

2. Структура СНД не здатна до оновлення, оскільки не відповідає сучасним завданням. Потреби новостворених держав вимагають реальніших і ефективніших механізмів взаємодії.

3. Утворення Союзу РФ і Білорусі, митного союзу, а згодом ЄАС свідчить про нарощування зусиль російської політичної еліти, яка також розчарувалася в ефективності механізмів СНД, у напрямі встановлення нових, жорсткіших форм економічної й політичної взаємодії РФ з державами пострадянського простору.

4. Зусилля нових держав зі зміцнення власного суверенітету і незалежності стимулює їхні пошуки у напрямі розбудови нових міждержавних зв'язків, які більше відповідають їхнім національним інтересам. Формуються нові зовнішньополітичні орієнтації, що пов'язано з пошуками більш надійних та рівноправних партнерів і союзників.

5. Держави намагаються скористатися перевагами власного географічного розташування, вигідного з боку формування нових транзитних транспортних і енергетичних маршрутів на шляхах, що ведуть з Європи на Далекий Схід. Відбувається кооперація країн з метою спільного просування власних інтересів.

6. Ряд держав пострадянського простору відчувають вакуум власної безпеки і потребують організації взаємодії держав у розбудові й експлуатації транспортних маршрутів, у співробітництві щодо формування механізмів їхньої безпеки, зокрема у воєнно-політичному й екологічному аспектах.

7. Погляди лідерів країн ГУАМ на процеси, що відбуваються в пострадянському просторі, а також у міжнародних відносинах глобального й регіонального рівня збігаються. Це створює під-

грунтя для взаєморозуміння та більш гнучкої поведінки лідерів названих країн [1, с. 139].

Основними цілями діяльності ГУАМ є: сприяння соціально-економічному розвитку; зміцнення і розширення торгово-економічних зв'язків; розвиток і ефективне використання в інтересах країн ГУАМ транспортно-комунікаційних магістралей і відповідної інфраструктури, розташованої на їх території; зміцнення регіональної безпеки в усіх сферах діяльності; розвиток відносин у галузях науки, культури і в гуманітарній сфері; взаємодія в межах міжнародних організацій; боротьба з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю та наркобізнесом [2, с. 53].

Керівними органами ГУАМ є щорічна зустріч глав держав, засідання міністрів закордонних справ та комітет національних координаторів.

Вищим органом ГУАМ визначено щорічну зустріч глав держав. Головування в ГУАМ здійснюється державами-учасницями в алфавітному порядку на період між зустрічами глав держав.

На зустрічах глав держав приймаються рішення: про основні напрями політичної, економічної та гуманітарної співпраці в рамках ГУАМ; про створення спеціалізованих органів ГУАМ; про узгодження позицій з актуальних питань міжнародного життя, що представляють взаємний інтерес.

Виконавчим органом ГУАМ є засідання міністрів закордонних справ, яке проводиться, як правило, два рази в рік.

На засіданнях міністрів закордонних справ розглядаються питання виконання домовленостей у рамках ГУАМ, а також готуються для розгляду на зустрічах Глав держав пропозиції щодо подальшого розвитку і поглиблення співпраці в рамках ГУАМ [2, с. 54].

Робочим органом ГУАМ є Комітет національних координаторів (КНК), до складу якого входять національні координатори, що призначаються міністрами закордонних справ по одному від кожної держави-учасниці. КНК координує діяльність у рамках ГУАМ між державами-учасницями, забезпечує підготовку зустрічей глав держав і засідань міністрів закордонних справ. Засідання КНК проводяться щоквартально по чергово в державах-учасницях. За пропозицією однієї з держав-учасниць, можуть проводитися позачергові засідання КНК. Усі рішення в рамках ГУАМ приймаються консенсусом [1, с. 141].

У 2000 році було створено Ділову раду ГУАМ, що сприяє виконанню договорів, угод про розвиток співробітництва між підприємницькими колами і суб'єктами господарської діяльності держав-учасниць ГУАМ. Рада створити умови для постійного обміну діловими пропозиціями, пошуку партнерів для співробітництва, обговорення на підприємницькому рівні проблем економічного і правового характеру, виявлення перешкод, що заважають активному здійсненню цього співробітництва, вироблення пропозицій урядам держав-учасниць ГУАМ про усунення цих перешкод.

Україна має різні напрямки співробітництва в рамках ГУАМ. Наприклад, транспортно-енергетичний напрямок співробітництва України та ГУАМ, який є найбільш важливим, передбачає розробку транспортних коридорів через територію держав членів ГУАМ, у тому числі Украї-

ни, які повинні стимулювати розвиток торгівлі, приватного підприємництва, інвестування в економіку держав членів ГУАМ, транзит продукції держав членів ГУАМ – перш за все енергоносіїв на європейські ринки [4, с. 12].

Важливим програмним документом в сфері співробітництва України та ГУАМ в транспортній сфері є угода «Про міжнародні мультимодальні перевезення вантажів», згідно якій цілями держав-членів ГУАМ, у тому числі України, є співробітництво в розвитку економічних відносин, торгівлі та транспортного сполучення між державами-членами ГУАМ, забезпеченні умов для надання послуг по мультимодальним перевозкам вантажів, створення рівних умов конкуренції між окремими видами транспорту [2, с. 56].

Згідно Стратегії розвитку галузевого співробітництва ГУАМ, основною метою співробітництва України та ГУАМ в енергетичній сфері є розробка пропозицій з оптимізації використання та розвитку існуючих нафто-, газотранспортних маршрутів, визначення перспективних маршрутів поставки енергоресурсів, пошук шляхів зменшення залежності держав від імпорту енергоресурсів. Окрім участі в газотранспортних проектах ГУАМ, Україна також бере участь у відновленні малої та середньої гідроенергетики, високоефективних ЛЕП держав-членів ГУАМ, постачає енергетичне обладнання [4, с. 13].

В рамках торгівельно-економічного напрямку співробітництва України та ГУАМ проголошується відміна мита, кількісних обмежень в взаємній торгівлі, ліквідація інших перетин для вільного пересування товарів та послуг. Також важливими цілями є створення та розбудова системи взаємних розрахунків та платежів відносно торгівельних операцій, ліквідація технічних перетин в торгівлі [2, с. 58].

Іншими напрямками співробітництва України та ГУАМ є сфера туризму, інформаційних технологій, освіти, культури, науки, сфери безпеки та оборони.

Співпраця в рамках ГУАМ базується на загально визначених нормах і принципах міжнародного права, зокрема, повазі суверенітету, незалежності, територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи держав-учасниць. Наповнення змістом ефективної багатосторонньої співпраці в рамках організації набуває все реальніших обрисів. Водночас варто зазначити й певну циклічність у процесі співпраці. Особливо активною була дискусія довкола подальшого розвитку цього інтеграційного утворення на шляху трансформації та наповнення новим змістом 2005 р.

Пріоритетними завданнями співпраці в межах ГУАМ є такі: формування зони вільної торгівлі; розбудова транспортно-енергетичних комунікацій у регіоні; створення спільних механізмів забезпечення стабільності в регіоні та безпечного функціонування транспортно-енергетичних комунікацій; узгодження позицій у сфері зовнішньої політики та встановлення зв'язків Союзу з іншими міжнародними організаціями й структурами безпеки; формування спільного інформаційного простору [1, с. 142].

Головна стратегічна мета проголошення ГУАМ окреслювалася прагненням держав, що ввійшли до нього, забезпечити свій реальний суверенітет

і унеможливити відновлення домінування Росії, з якою передбачалося співпрацювати на взаємовигідній основі.

Країни зони ГУАМ зближують політико-економічні інтереси і мають схожі позиції з більшості принципів питань стратегічного характеру. Розвитку співпраці сприяють також культурно-історична спільність і однотипність застосування технологій. З урахуванням сучасного стану національних економік і вкрай обмежених фінансових ресурсів йдеться про пошук нових форм відновлення зруйнованих зв'язків. Важливу роль у цьому відіграє створення єдиного митного і економічного простору, утворення фінансово-промислових груп держав-учасниць [1, с. 144].

Економічна взаємодія країн ГУАМ ґрунтується на необхідності продовження міждержавної інтеграції з метою оптимального збереження на перехідному етапі економічного, технічного та інфраструктурного потенціалів держав зони ГУАМ. Нові кордони переважно негативно впливають на національну економіку, особливо, коли транспортно-комунікаційні мережі, інші елементи інфраструктури практично не розвиваються. Це створює значні проблеми для повноцінного функціонування ГУАМ як регіонального об'єднання.

Для спільного прагнення країн ГУАМ до широкої економічної інтеграції характерні й певні розбіжності через політичні проблеми, пов'язані з визначенням завдань і напрямків подальшого розвитку співпраці в об'єднанні. Незважаючи на фактичну безпроблемність двосторонніх відносин, у сфері багатосторонньої співпраці існують питання, які здебільшого пов'язуються із відмінністю акцентів позицій сторін щодо функціональної складової Союзу. Це пояснюється різним ступенем впливу Росії, зумовленим можливостями реалізації її інтересів, і регіональними умовами [2, с. 59].

Можливість політичних змін у відносинах країн ГУАМ з Росією поступово стає ключовим чинником подальшого розвитку міждержавних відносин у рамках об'єднання. Росія значно активізувала політику тиску з метою змінити характер двосторонніх відносин, посиливши залежність цих країн від Москви. Недостатність спільної чіткої політичної та економічної діяльності країн ГУАМ фактично визначає спрямованість політики Росії [1, с. 145].

Зрозуміло, що утворення ГУУАМ хвилює московських політиків, які вбачають у цьому загрозу власним інтересам. Вихід низки країн-членів ГУУАМ з Ташкентського пакту свідчить про певні тенденції геополітичної поляризації пострадянського простору. Формування ГУУАМ за відносного лідерства України і підтримки інших

країн, які розуміють усі переваги створення регіональних угруповань, заснованих на принципах рівності та взаємної підтримки, є ознакою нових надзвичайно важливих інтеграційних процесів на теренах колишнього СРСР [2, с. 61].

Висновки і перспективи подальшого розвитку. Отже, ГУАМ – це організація за демократію та економічний розвиток, яка була створена у 1997 році. ГУАМ – це регіональне об'єднання чотирьох держав: Грузії, України, Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. В основі утворення цієї форми співробітництва лежить єдність позицій країн із подібними політичними й економічними зовнішніми орієнтаціями.

Важливим напрямом співробітництва у межах ГУАМ є взаємодія країн на міжнародній арені, співробітництво у міжнародних організаціях – ООН, ОБСЄ тощо.

Основними напрямками співробітництва у межах ГУУАМ є створення євразійського транспортного коридору, співробітництво у сфері видобутку й транспортування нафти до регіону Центрально-Східної Європи; розвиток багатостороннього співробітництва у галузі безпеки, врегулювання конфліктів і боротьби з сепаратизмом; військово-технічне співробітництво, створення багатостороннього миротворчого батальйону; політична взаємодія у міжнародних організаціях.

Перспектива подальшого розвитку ГУАМ дослідники вбачають в наступному: перетворення в перспективі ГУАМ у повноправну міжнародну організацію з відповідними органами; швидка імплементація механізмів створення зони вільної торгівлі в рамках ГУАМ, узгодження правого забезпечення з національним законодавством, а також створення спільного інформаційного простору; створення зацікавленими країнами спільних механізмів забезпечення стабільності в регіоні і безпечного функціонування транспортно-енергетичних комунікацій у співпраці з ОБСЄ, ООН та іншими міжнародними структурами безпеки; практична взаємодія у сфері зовнішньої політики, встановлення міцних зв'язків ГУАМ з іншими міжнародними організаціями та структурами безпеки; забезпечення умов можливого розширення ГУАМ, включаючи інші зацікавлені країни; посилення процесів взаємодії суспільних структур країн-учасниць, налагодження та розвитку співпраці та обміну на рівні неурядових організацій, взаємодія у сфері гуманітарних обмінів, туризму.

Перспективи ГУАМ безпосередньо залежать від рівня усвідомлення уроків першого етапу його існування всіма країнами-учасницями, від однозначного підтвердження їхньої зацікавленості в подальшій енергійній і динамічній співпраці.

Список літератури:

1. Гайдуков Л. Ф. Міжнародні відносини та зовнішня політика: Текст / Л. Ф. Гайдуков. – К.: Либідь, 2001. – 621 с.
2. Камінський А. І. Вступ до міжнародних відносин: Курс лекцій / А. І. Камінський. – Л.: Світ, 1995. – 144 с.
3. Статут «Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.guam.org.ua/255.0.0.1.0.0.phtml>
4. Чекаленко Л. Д. Українські проекти на пострадянському просторі / Л. Д. Чекаленко // Персонал. – 2007. – № 4. – С. 12–13.

Гал М.Й.
историк

СОТРУДНИЧЕСТВО В РАМКАХ СНГ: ГУАМ

Аннотация

Одним из важнейших направлений реализации Украиной стремлений по региональному лидерству является активное сотрудничество в рамках СНГ в Организации за демократию и экономическое развитие ГУАМ. На сегодняшний день страны-участницы этого объединения отводят Украине ведущую политическую роль как гаранта стабильности в конфликтных регионах постсоветского пространства, чему также способствует ее имидж «государства-миротворца» с опытом. Кроме этого важным направлениям взаимодействия в рамках ГУАМ является транзитно-транспортная политика, безопасности, энергетическая и политическая сферы. В статье проанализированы ГУАМ в рамках Содружества и результаты сотрудничества с другими странами. Исследованы истории и цели образования международной организации ГУАМ, выяснений роли Украины.

Ключевые слова: ГУАМ, Черноморский регион, СНГ, КНК, Деловой совет ГУАМ.

Gal M.J.
Historian

COOPERATION WITHIN THE CIS: GUAM

Summary

One of the key directions of Ukraine's aspirations for regional leadership is actively cooperating with the CIS of the Organization for Democracy and Economic Development GUAM. Today the member countries of the association divert Ukraine leading political role as a guarantor of stability in post-conflict regions of space, which also contributes to its image of «state-peacemaker» of the experience. There are also important areas of cooperation within GUAM transit, transport, security, energy and political spheres. In the article are the GUAM within the Commonwealth and the results of cooperation with other countries. It is studied history and purpose of the formation of an international organization GUAM clarifications role of Ukraine.

Keywords: GUAM, the Black Sea region, the CIS, the NCC, Business Council of GUAM.